

PROGRAM PRAC KONSERWATORSKICH

Dla zadania projektowego pn. „Odnowa i adaptacja do funkcji wystawienniczo-kulturalnych zespołu dworskiego w Szymbarku”

ZAŁĄCZNIK 1

Inwestor:

Muzeum - Dwory Karwacjanów i Gładyszów w Gorlicach
ul. Wróblewskiego 10 A, 38-300 Gorlice

Lokalizacja:

dz. nr 1723/2, 38-311 Szymbark,
powiat Gorlicki, woj. Małopolskie

Opracowanie:

Jacek Olesiak
konserwator dzieł sztuki

Styczeń 2024

Spis treści

1. Przedmiot opracowania	3
2. Podstawa opracowania	3
3. Zakres opracowania.....	3
4. Stan zachowania	3
4.1 Elewacje Kąszetu	3
4.2 Elewacje Oficyny Dworskiej.....	3
5. Wnioski.....	3
6. Programy prac konserwatorskich.....	4
6.1 Renowacja strefy zawilgoconej w dolnych partiach elewacji.....	4
6.2 Rekonstrukcja tynków gładkich na elewacjach.....	6
6.3 Renowacja wątku ceglanego i kamiennego oraz detalu z piaskowca.....	9
6.4 Zabezpieczenie i dekoracja metaloplastyki	12
7. Malowanie	12
8. Podsumowanie	13
9. Dokumentacja fotograficzna	13

1. Przedmiot opracowania

Opracowanie obejmuje wykonanie prac konserwatorskich dla budynku Kasztelu oraz Oficyny Dworskiej położonych na terenie zespołu dworskiego w Szymbarku.

2. Podstawa opracowania

- Zlecenie Inwestora
- Badania organoleptyczne
- Dokumentacja fotograficzna

3. Zakres opracowania

Opracowanie obejmuje program prac konserwatorskich dotyczących elewacji budynku Kasztelu oraz Oficyny Dworskiej. Planowane prace konserwatorskie są uzupełnieniem prac remontowych opisanych w projekcie budowlanym, w ramach którego zamierza się wykonać odnowienie elewacji.

Program prac konserwatorskich dla polichromii w alkierzach został opracowany według odrębnego opracowania- załącznik 2.

4. Stan zachowania

4.1 Elewacje Kasztelu

Wizja lokalna została przeprowadzona w styczniu 2024 r. Stan tynków można określić jako zły. Widoczne są liczne zawilgocenia, ślady glonów, zasolenia oraz odspojenia tynku.

Nieprawidłowo wykonane obróbki blacharskie z blachy miedzianej attyki oraz gzymsów powodują liczne zacieki na elewacjach. Zawilgocenia powstają również na elementach kamiennych okien i portalu wejściowego. Wynika to z braku obróbki (na gzymsach nadokiennych i portalu drzwiowego) lub złego montażu obróbki blacharskiej parapetów zewnętrznych; woda przedostaje również do alkierzy powodując niszczenie zabytkowych polichromii.

Sterczyzny (które częściowo odremontowano podczas konserwacji dachu- wykonano obróbki blacharskie) posiadają ubytki tynku oraz spękania.

4.2 Elewacje Oficyny Dworskiej

Widoczne są liczne odspojenia warstw tynkarskich na elewacjach oraz zawilgocenia w strefie cokołowej. Tynki określa się jako wtórne.

5. Wnioski

Tynki elewacji Kasztelu w dolnej części są do usunięcia (ok. 20 - 30 %), ze względu na zasolenie i zawilgocenie. Do skucia tam, wszędzie tam gdzie tynki są zasolone, do wysokości ok. 2 m oraz wzdłuż rys. Pozostałe tynki po ustawieniu rusztowań należy ponownie przebadать, zakłada się do lokalnego skucia ok. 10-20% tynków, oczyszczenia glonów/dezynfekcji (dwukrotnej), poszerzenia rys o rozwartości pow. 0, 5 mm oraz przepiaskowania powierzchni. Rysy należy skotwić i wypełnić suspensją mineralną. Naprawić tynki gładzią barwioną w masie i scalić laserunkową farbą hydrofobową. Do usunięcia założono tynki ze słupków attyki. Powyżej, cienka szpachlówka lokalnie odpada oraz pojawiają się rysy na powierzchni tynków. W miejscach zacienionych widoczne rozległe kolonie glonów na powierzchni. Piaskowiec do oczyszczenia i standardowej konserwacji. Parapety posiadają nieodpowiedni spadek do

wewnątrz, co powoduje, że do pomieszczeń wcieka woda, należy je zdemontować i zmienić kąt pochylecia na zewnątrz. Uszczelnić styk stolarki z portalami kamiennymi.

Prace w zakresie sgraffita prowadzone były w trakcie remontu elewacji w 2010 r., ich stan wydaje się dobry, dokładna ocena będzie możliwa do przeprowadzenia po ustawieniu rusztowań.

Tynki elewacji Oficyny Dworskiej należy skuć w całości (wszystkie tynki - są wtórne).

Wykonać tynki renowacyjne i pomalować elewacje.

Wykonać nowe obróbki blacharskie w budynku Kasztelu gzymsów, attyki, parapetów zewnętrznych, gzymsów nadokiennych oraz nad portalem wejściowym.

Na elewacjach zewnętrznych przed usunięciem tynków wyznaczyć rysy widoczne na tynku powstałe w wyniku pęknięć muru, które należy skotwić prętami.

Mechanicznie skuć odspojone oraz zasolone tynki w cokołach z zapasem ok. 80 cm powyżej widocznej linii zniszczeń. Usunąć wtórnie wprowadzone instalacje, tynki.

Tynki zdezynfekować, spłukać parą wodną, doczyszczając z nawarstwień mechanicznie i chemicznie. Po skuciu tynków z elewacji pozostałe nośne, dobrze przylegające do muru spłukać metodą hydrodynamiczną, gorącą wodą pod dobranym ciśnieniem. Alternatywnie oczyścić z nawarstwień metodą mechaniczną, strumieniowaniem ścierniwem, stycznie do powierzchni, urządzeniem do czyszczenia metodą niskociśnieniowego strumieniowania ścierniwem

W razie konieczności przemurowania fragmentów murów, wykonać je dobranym materiałem ceglanym i zaprawą opartą na mieszance cementu z kruszywem i z trase. Tynki elewacyjne uzupełnić lub zrekonstruować zaprawami opartymi o spoiwa wapienno-cementowe uszlachetnione trase w strefach niezasolonych i suchych oraz tynkami renowacyjnymi z certyfikatem, w strefach zasolonych i wilgotnych (do wysokości ok. 80 cm powyżej widocznej linii zniszczeń / zawilgoceń). Powierzchnię tynków wyrównać zaprawą mineralną i pomalować w kolorze białym farbami o wysokim współczynniku paroprzepuszczalności i właściwościami hamującymi rozwój glonów.

6. Programy prac konserwatorskich

6.1 Renowacja strefy zawilgoconej w dolnych partiach elewacji

Po skuciu zniszczonych przez sole i wodę rozpryskową tynków do wysokości ok. 80 cm powyżej widocznej linii zniszczeń / zawilgoceń oraz wszystkich odspojonych tynków na wyższych kondygnacjach, mur oczyścić, lokalnie przemurować i naprawić. W strefie cokołów podłoże przygotować poprzez zagruntowanie i nałożenie w 2 warstwach szlamu odpornego na zasolenie. Na ostatnią, jeszcze świeżą warstwę szlamu narzucić warstwę szczepną/obrzutkę pokrywając ok. 100 % powierzchni. Jako tynk zastosować tynki, o wysokiej wytrzymałości mechanicznej i odporny na zasolenie podłoża w grubości ok. 2 cm. Alternatywnie zastosować biały tynk renowacyjny. Powierzchnie wygładzić zaprawą mineralną.

W budynku Kasztelu w dolnej części murów usunąć ok. 20-30% tynków.

W budynku Oficyny skuć wszystkie tynki, są wtórne.

1. Przygotowanie podłoża

Skucie wszystkich odspojonych tynków (ok. 80% powierzchni wszystkich tynków na elewacjach). Luźne spoiny pomiędzy kamieniami/cegłami należy wydłutować a mur

mechanicznie oczyścić z luźnych cząstek. Mechanicznie usunąć farby i zaprawy naprawcze z pozostawionych tynków.

2. Przemurowania i naprawy ubytków muru

Jeśli po skuciu tynków lokalnie będzie trzeba wykonać przemurowania, zastosować odpowiednio dobraną cegłą lub kamień, układając je na zaprawie wapienno-cementowej z traselem. Zaprawą wypełnić mniejsze ubytki. Grubość warstwy: 10 - 25 mm, aplikacja ręczna.

Parametry techniczne preparatów:

- Uniwersalna zaprawa murarsko tynkarska z traselem, przeznaczona do stosowania ręcznego i maszynowego. Wytrzymałość na ściskanie po 28 dobach CS II/M5. Uziarnienie do ok 1,4 mm, grubość warstwy: 10 - 25 mm. Przepuszczalność pary wodnej μ : $\leq 15/35$

3. Zagruntowanie muru w cokole

Do wysokości ok. 80 cm od poziomu gruntu nanieść na mur ceglany preparat gruntujący pod szlamy, który poprawia przyczepność kolejnych warstw. Materiał równomiernie rozprowadzić pędzlem, wałkiem lub natryskowo.

Parametry techniczne preparatów:

- Specjalna powłoka gruntująca. Składnik systemu do uszczelniania budowli. Nadaje się do stosowania na nasiąkliwych podłożach mineralnych. Poprawia przyczepność, działa hydrofobizująco i wzmacniająco. Odczyn pH 11, zużycie: ok. 100 - 200 ml/m² zależnie od podłoża

4. Naniesienie zaprawy uszczelniającej na zagruntowaną powierzchnię

Mur pokryć warstwami zaprawy uszczelniającej, odpornej na siarczany. Materiał nakładać pędzlem ławkowcem, świeże na świeże. Czas oczekiwania pomiędzy drugim i trzecim etapem roboczym; co najmniej 24h.

Parametry techniczne preparatów:

- Sztywny, mineralny szlam uszczelniający o wysokiej odporności na siarczany. Do hydroizolacji przeciwwilgociowej i uszczelniania cokołów w starym budownictwie. Wytrzymałość na zginanie (po 28 dniach) około 6 N/mm². Odporność chemiczna XA2. Wytrzymałość na ściskanie po 28 dobach około 30 N/mm². Współczynnik nasiąkliwości $w_{24} < 0,1 \text{ kg}/(\text{m}^2\text{h}^{0,5})$. Opór dyfuzji pary wodnej $\mu < 200$, zużycie: min. 1,60 kg /m² na jeden cykl szlamowania.

5. Nałożenie warstwy szpachlowej/obrzutki

W poziomie cokołu na trzecią warstwę szlamu, „na świeżo” nałożyć warstwę szpachlową dla tynku renowacyjnego, obrzutkę. Jest to zaprawa odporna na zasolenia oraz narzut podkładowy pod tynki. Narzucać pełnokryjąco na świeży szlam. Grubość maks. 5 mm.

Parametry techniczne preparatów:

- Specjalna obrzutka pod tynki. Tynk do przygotowania podłoża przed nałożeniem tynków mineralnych. Wytrzymałość na ściskanie po 28 dobach CS IV (średnio 9,0 N/mm²), zużycie: ok. 5 kg/m²

6. Nałożenie tynku cokołowego

Po 24-48 godzinach od narzucenia warstwy szepnej można nakładać tynk cokołowy o podwyższonej odporności mechanicznej i na sole. Jest to tynk renowacyjny, hydrofobowy, przepuszczalny dla pary wodnej i przyspieszający schnięcie murów. Grubość warstwy ok. 2 cm. Renowacyjny tynk cokołowy wykazuje podwyższoną odporność na sole i odporność na uszkodzenia mechaniczne. (Alternatywnie wobec tynku cokołowego można zastosować tynk renowacyjny o standardowych wytrzymałościach).

Parametry techniczne preparatów:

- Tynk renowacyjny do stosowania na murach obciążonych wilgocią i solami o bardzo wysokiej odporności na siarczany i podwyższonej wytrzymałości mechanicznej. Nasiąkliwość kapilarna $w_{24} \geq 0,3 \text{ kg/m}^2$. Porowatość $> 50 \%$ obj. Przepuszczalność pary wodnej $\mu \leq 15$. Klasa wytrzymałości na ściskanie CS II (śr. 1,5 - 5,0 N/mm²). Grubość warstwy do 15 do 30 mm, zużycie: ok. 10,50 kg/m²/cm gr. warstwy

6.2 Rekonstrukcja tynków gładkich na elewacjach

1. Oczyszczenie i przygotowanie podłoża

Usunięcie napraw, kotew, instalacji, etc. Dokładna wielokrotna dezynfekcja tynków. Mechaniczne, ręczne skucie wyznaczonych uprzednio tynków z elewacji (dokładny zakres usuwania tynków będzie możliwy do ustalenia dopiero po uzyskaniu dostępu z rusztowań i akustycznym badaniu przylegania tynków). Z pozostawionych tynków usunięcie odspojonych szpachlówek pochodzących z ostatniego remontu. Na pozostałe tynki w celu usunięcia wtórnych farb nałożenie warstwy pasty grubości ok. 4 mm i osłonięcie folią np. stretch. Czas działania; od kilku minut, do kilkunastu godzin. Po zmiękczeniu powłok, usunięcie jej mechanicznie. Domycie powierzchni wodą. Alternatywnie usunięcie łuszczących się warstw powłok farb oraz szpachlówek z pozostawionych tynków poprzez ich zeszlifowanie lub metodą strumieniowo-ścierną urządzeniem do czyszczenia metodą niskociśnieniowego strumieniowania ścierniwem

Zalecane jest wymiana ok. 10-20 % tynków na elewacjach budynku Kasztelu a z pozostałych nośnych tynków usunąć wszystkie farby.

Zalecane jest całkowita wymiana tynków na elewacjach budynku Oficyny.

Parametry techniczne preparatów:

- Środek do usuwania farb dyspersyjnych, graffiti i lakierów. Konsystencja pasty, Wysoka skuteczność działania. Długi czas otwarty działania. Nie zawiera N-metylo-pyrrolidonu, CKW i alkaliów. Ulega biodegradacji. Gęstość (20 °C) 1,04 kg/l, lepkość około 7000 mPa, odczyn pH (20 °C) około 8,5, zużycie: około 0,3 – 0,5 l/m² na jedną warstwę

2. Dezynfekcja elewacji

Usunąć rośliny i korzenie porostów i mchów, usunąć ich resztki szczotką. Podłoże nasączyć impregnatem a następnie zmyć. Profilaktycznie nanieść powtórnie preparat, pozostawić do wyschnięcia, nie splukiwać.

Parametry techniczne preparatów:

- Bakterio- grzybo- i glonobójczy środek kompozytowy do czyszczenia i gruntowania zanieczyszczonych i zagrożonych zanieczyszczeniem biologicznym materiałów budowlanych, oparty na chlorku bezalkoniowym, odczyn pH: ok. 7,5, zużycie: ok. 0,2 l /m² zależnie od zabrudzenia

3. Wzmocnienie muru i zapraw mineralnych

W miejscach, gdzie skuto tynki do muru oraz usunięto wtórne szpachle a tynk spodni jest nośny, na mur i tynki nanieść preparat krzemianowy pędzlem lub poprzez oprysk „miejsc w miejsc”. Podłoże należy uprzednio dobrze nasączyć wodą. W ciągu kilku dni nastąpi wzmocnienie muru i zapraw poprzez wytrącanie żelu krzemionkowego.

Parametry techniczne preparatów:

- Preparat krzemianowy służący do wzmacniania murów ceglanych przed pokryciem zaprawami mineralnymi. Dobra penetracja na wstępnie namoczonych podłożach. Gęstość: ok. 1,15 g/cm³. Kolor: przezroczysty, wzmocnienie: 4 – 8 N/mm², odczyn pH: ok. 11,5 zużycie: ok. 0,5 -1,0 kg /m²

4. Przemurowania

Jeśli to konieczne, wykonać lokalne przemurowania odpowiednio dobraną niezasoloną cegłą, układając ją na zaprawie trasowej. (Tynk można zastosować także jako podkładowy. Grubość warstwy: 10 - 25 mm, aplikacja ręczna).

Parametry techniczne preparatów:

- Zaprawa z trasem do przemurowań. Wytrzymałość na ściskanie po 28 dobach CS II/M5. Uziarnienie do ok 1,4 mm, grubość warstwy: 10 - 25 mm. Przepuszczalność pary wodnej μ : $\leq 15/35$, zużycie: ok. 13 kg /m²/cm grubości

5. Naprawa rys w murze

Aby skotwić mury, w miejscach pęknięć, po wycięciu i odpyleniu spoin (po ok. 50 cm z obu stron rysy) i na głębokość ok. 6 cm, wprowadzić warstwę mineralnej zaprawy mocującej o wytrzymałości M20 lub M30 a następnie kotwy śrubowe, dwubiegowe z nierdzewnej stali austenitycznej i przykryć warstwą w/w zaprawy (ew. w większą szczelinę można wcisnąć sznur z pianki polietylenowej o zamkniętych komórkach o dobranej średnicy). Wypełnienie rys w murze wykonać czysto mineralną suspensją zalewową.

Parametry techniczne preparatów:

- Walcowane, skręcane kotwy śrubowe, dwubiegowe z nierdzewnej stali austenitycznej, np. Ø 6 mm, maks. przenoszona siła rozciągająca / granica rozciągliwości: 7,2 kN/6,0 kN, wydłużenie 5,1% moduł Younga: 156.000 N/mm², zużycie: zależnie od potrzeb
- Zaprawa mocująca kotwy. Jednoskładnikowa, odporna na siarczany, modyfikowana tworzywami sztucznymi, zawierająca hydraulicznie wiążące spoiwo, mikro krzemionkę oraz mineralne kruszywa, zużycie: 1,7 kg /l wypełnianej przestrzeni
- Zawiesina czysto mineralna, wiąże bez skurczu, wypełniając pustki, wytrzymałość mechaniczna dostosowana do starych murów, wersja normalna lub mocna, zużycie: 1,2 kg /l wypełnianej przestrzeni pustki

6. Wykonanie obrzutki na murze

W miejscach, gdzie skuto tynki, nałożyć obrzutkę/warstwę szczepną pod kolejne warstwy tynków. Pokrycie muru półkryjące, ok. 50%. Na podłożach niechłonnych obrzutkę nałożyć jako pełnokryjącą, ok. 100% pokrycia.

Parametry techniczne preparatów:

- Specjalna obrzutka pod tynki. Tynk do przygotowania podłoża przed nałożeniem tynków mineralnych. Wytrzymałość na ściskanie po 28 dobach CS IV (średnio 9,0 N/mm²) zużycie: 4 - 6 kg/m²

7. Nałożenie tynku podkładowego

Podłoże zwilżyć wodą i nakładać ręcznie lub maszynowo tynk wierzchni. Zastosować tynk wapienno-cementowy z trasek. Stosowany do przemurowań i jako tynk podkładowy. Nakładać w warstwach, ok. 2 cm grubości dla 1 warstwy.

Parametry techniczne preparatów:

- Uniwersalna zaprawa murarsko tynkarska z trasek, przeznaczona do stosowania ręcznego i maszynowego. Wytrzymałość na ściskanie po 28 dobach CS II/M5. Uziarnienie do ok 1,4 mm, grubość warstwy: 10 - 25 mm. Przepuszczalność pary wodnej μ : ≤ 15 /, zużycie: ok. 13 kg /m²/cm grubości

8. Wypełnienie rys w nośnych tynkach

Po mechanicznym usunięciu nawarstwień farb i odspojonych zaciepek np. metodą „piaskowania”, delikatnego strumieniowania ścierniwem, wykonać naprawy rys i ubytków. Na oczyszczonych, nośnych starych tynkach naprawę ubytków i wypełnienie wcześniej naciętych rys skurczowych, wykonać uelastycznioną zaprawą. Materiał może być stosowany jako szpachlówka uelastyczniona mostkująca rysy starych tynków.

Parametry techniczne preparatów:

- Uelastyczniona, uniwersalna, mineralna zaprawa zbrojona. Może być stosowana z tkaniną zbrojącą. Szpachlówka naprawcza do rys. Nasiąkliwość kapilarna $w = < 0,2$ kg/m² h. Dyfuzja pary wodnej $s_d = 0,5$ m (2 mm grubości warstwy). Wytrzymałość na ściskanie po 28 dobach > 5 N/mm². Największe ziarno $\leq 0,5$ mm, zużycie: ok. 1,2 kg/m²/mm grubości warstwy

9. Wyrównanie faktury tynków

Po związaniu tynków i szpachlówek, na naprawioną powierzchnię całej elewacji (tynków renowacyjnych i pozostałych) nałożyć gładź mineralną białą. Szpachlowanie wykonać tynkiem o uziarnieniu ok. 0,5 mm aby wygładzić powierzchnię tynków całej elewacji.

Parametry techniczne preparatów:

- Mineralny tynk drobnoziarnisty, do wyrównania powierzchni tynków. Białe lub barwione w masie według badań konserwatorskich. Wytrzymałość na ściskanie CS II (1,5 - 5,0 N/mm²). Nasiąkliwość: W1. Przepuszczalność pary wodnej: $\mu \leq 25$. Uziarnienie $< 0,5$ mm, zużycie: ok. 1,3 kg/m²/mm; średnio 3,5 kg /m²

10. Dylatacje

Zamknięcie rys konstrukcyjnych, styków stolarki okiennej, ofasowań blacharskich z tynkiem, wykonać poprzez wprowadzenie specjalnej, trwale elastycznej masy, aby przeprowadzić rysę w fugę dylatacyjną.

Parametry techniczne preparatów:

- Wstępnie odpylone podłoże zagruntować systemowym Primerem a szczelinę wypełnić trwale elastyczną masą dylatacyjną na bazie polimerów hybrydowych, zużycie: ok. 100 ml /mb przy spoinie o przekroju 1 cm²

11. Gruntowanie i malowanie

Związane tynki należy zagruntować preparatem wzmacniająco-hydrofobizującym. Następnego dnia pomalować farbami laserunkowymi ze spoiwem silikonowym. Jako powłokę

malarską na elewacjach, zastosować farbę półkryjącą (laserunkową) na bazie żywicy silikonowej, bez bieli tytanowej z wypełniaczem kredowym (wapiennym), którą można rozcieńczać bezbarwnym spoiwem siloksanowym.

Parametry techniczne preparatów:

- Preparat wodorozcieńczalny, odporny na alkalia, o wysokiej zdolności wnikania w podłoże, wzmacniający i hydrofobizujący. Odporność na alkalia: zapewniona do pH 14. Długotrwałość działania hydrofobowego: bardzo dobra. Głębokość wnikania: bardzo dobra. Wyrównywanie chłonności podłoża: bardzo dobre. Prawie bezwonny, zużycie: ok. 0,15 l/m²
- Spoiwo niskocząsteczkowa emulsja silikonowa. Niepigmentowana lub pigmentowana (nr art 6476) półprzezroczysta farba oparta na naturalnych, mineralnych składnikach, przeznaczona do wykonywania laserunkowych powłok malarskich przy zachowaniu naturalnego – mineralnego, barwnego i plastycznego – wyglądu podłoża. Produkt wyróżnia się niewielką siłą krycia przy zachowaniu charakteru rzeczywistej powłoki, zużycie: ok. 0,15 l/m² na 1 warstwę

6.3 Renowacja wątku ceglanego i kamiennego oraz detalu z piaskowca

1. Przygotowanie podłoża

Mechanicznie wykuć wszystkie niefachowe naprawy cegły, kamienia i fug. Usunąć wtórnie wprowadzone przemurowania, instalacje, przewody. Wyciąć niepierwotne zaprawy naprawcze i słabe osypujące się zaprawy ze spoin na głębokość ok. 2 cm.

2. Przemurowania

Do przemurowań zastosować kamień lub cegłę ceramiczną o wymiarach, wyglądzie i parametrach technicznych dobranych do pierwotnie zastosowanych (zastosowane pierwotnie lub nowe wg. wzorca). Materiał układać na zaprawie murarskiej opartej na spoiwie wapienno-cementowym z traselem.

Parametry techniczne preparatów:

- Zaprawa mineralna cementowo-wapienna z traselem. Wodoodporna, mrozoodporna, zmniejsza ryzyko powstawania wykwitów wapiennych. Wytrzymałość na ściskanie po 28 dniach: kategoria CS II, klasa M5. Przyczepność do podłoża i symbol modelu pęknięcia: $\geq 0,08$ MPa. Absorpcja wody spowodowana podciąganiem kapilarnym: kategoria Wc 0. Uziarnienie do ok 1,4 mm, zużycie: ok. 13 kg/m² na 1 cm grubości warstwy zaprawy

3. Neutralizacja zarodników flory na elewacji

Zeszczotkować porosty i mchy. Podłoże nasączyć impregnatem profilaktycznym / środkiem do zwalczania zarodników glonów, mchów, porostów. Gotowy roztwór nanieść na powierzchnię a następnie zmyć. W razie potrzeby czynność powtórzyć. Jako produkt działający profilaktycznie dodatkowo nanieść i nie spłukiwać.

Parametry techniczne preparatów:

- Bakterio- grzybo- i glonobójczy środek kompozytowy do czyszczenia i gruntowania zanieczyszczonych i zagrożonych zanieczyszczeniem biologicznym materiałów budowlanych, oparty na chlorku bezalkoniowym, odczyn pH: ok. 7,5, zużycie: ok. 0,2 l/m² zależnie od zabrudzenia

4. Odsolenie. Opcja

Jeśli będzie to niezbędnie konieczne (ekstremalnie wysoka zawartość soli w cegle i/lub kamieniu) przeprowadzić zabieg redukcji zasolenia metodą migracji soli do rozszerzonego środowiska wodnego. Gotowy materiał kompresowy po wymieszaniu z wodą destylowaną, nałożyć warstwą o grubości ok. 15 mm. Osłonić, aby powoli wysychał. Po okresie 2-3 tygodni kompres usunąć. Zabieg można powtórzyć.

Parametry techniczne preparatów:

- Sucha zaprawa do zmniejszania zawartości soli w przypowierzchniowej warstwie materiału budowlanego. Jest kombinacją aktywnych kapilarnie składników mineralnych i celulozy, zużycie: ok. 14,0 kg /m² /1 cm grubości

5. Oczyszczenie nawarstwień z powierzchni

Usunięcie rozmiękczonych pyłów i zabrudzeń z powierzchni, wykonać gorącą wodą/parą wodną pod niskim ciśnieniem z dodatkiem ok. 1% środka powierzchniowo-czynnego.

Parametry techniczne preparatów:

- Preparat do dokładnego czyszczenia z lekkich zabrudzeń, kurzu, oleistych i tłustych osadów na podłożach mineralnych, roztwór skutecznie działających środków powierzchniowo-czynnych, koncentrat, zawartość substancji powierzchniowo czynnych: ok. 10 %, odczyn pH: 11,5, zużycie: ok. 50 g /m²

Opcja. Do doczyszczenia powierzchni elewacji (a zwłaszcza kamienia, posadzek we wnętrzach) można zastosować preparaty bez emisyjne lub pastę lateksową. Pastę nakładać ręcznie lub metodą natrysku, na suche podłoże. Ekologiczna pasta czyszcząca stworzona na bazie wulkanizującego, elastycznego lateksu, który podczas usuwania go z powierzchni odrywa zabrudzenie z oczyszczanej powierzchni. Nie emituje żadnych związków. Metoda „łagodna” dla podłoża. Nie wymaga używania wody do spłukiwania.

Parametry techniczne preparatów:

- 1 komponentowa, błonotwórcza pasta peel-off, do usuwania pyłów, sadzy i innych zanieczyszczeń bez użycia wody. Nie zawiera EDTA i środków powierzchniowo czynnych. Może być stosowana wewnątrz i na zewnątrz, zużycie: ok. 0,7 -1,0 kg /m² na gładkich powierzchniach

Alternatywnie lub uzupełniająco zastosować czyszczenie cegły, kamienia i detalu z piaskowca urządzeniem przy użyciu metody strumieniowo-ścierniej (tzw. delikatnego piaskowania). W metodzie tej nie używa się piasku a syntetycznych kuleczek szklanych stosowanych w technologii niskociśnieniowego strumieniowania ściernego przez co możliwe jest usunięcie wszystkich zabrudzeń i farb bez zniszczenia podłoża.

Parametry techniczne

- Urządzenie do czyszczenia metodą wirującego strumienia ścierniwa, stycznie do powierzchni
- Syntetyczny granulát, syntetyczne ścierniwo w kształcie mikro kuleczek, pudru, stosowane do oczyszczania urządzeniem do czyszczenia metodą strumieniowo-ścierną zużycie: ok. od 40 do 100 kg /h

6. Wzmocnienie / konsolidacja strukturalna

Krucze, osypujące się partie piaskowca i wątku ceglanego utwardzić preparatem opartym na

estrach kwasu krzemowego. Zaleca się wspólnie zastosować najpierw preparat lekko wzmacniający, a bezpośrednio po jego wchłonięciu, preparat bezropuszczalnikowy do

wzmacniania. Nanosić pędzlem lub poprzez natrysk na suche podłoże, aż do pełnego nasączenia. W normalnych warunkach (20 °C / 50% wilgotności względnej powietrza) wytrącanie spoiwa krzemionkowego jest zakończone po ok. 3 tygodniach.

Parametry techniczne preparatów:

- Rozpuszczalnikowy preparat do wzmacniania, głęboko penetrujący, niski stopień wytrącania żelu ok. 10%. Zawartość substancji czynnej ok. 20 % wag. Ilość wytrąconej po reakcji hydrolizy krzemionki: 100 g/l. Nie hydrofobizuje podłoża. Najgłębsza penetracja, umiarkowane wzmocnienie, zużycie: ok. 1,00 l /m² w zależności od porowatości podłoża i stopnia zwietrzenia
- Bezropuszczalnikowy preparat do wzmacniania mocno zwietrzałych powierzchni piaskowca i ceramiki, zawartość substancji czynnej ok. 99 % wag. Stopień wytrącania żelu: ok. 30 %. Ilość wytrąconej po reakcji hydrolizy krzemionki: 300 g/l, nie hydrofobizuje podłoża, intensywne wzmocnienie, zużycie: ok. 1,50 l /m² w zależności od porowatości podłoża i stopnia zwietrzenia

7. Wypełnienie ubytków lica cegły, kamienia naturalnego

Ubytki w cegle i kamieniu wypełnić barwioną w masie, zaprawą mineralną o dobranym uziarnieniu i twardości. Zmieszanie mas o dobranych kolorach, w odpowiednich proporcjach pozwoli uzyskać wiele odcieni zaprawy. Zaprawę nakładać na warstwę kontaktową „świeże na świeże”, warstwami o grubości od 1,5 do 3 cm. Do uzupełnianego materiału dobrać odpowiedni kolor, rozmiar kruszywa. Zalecane zastosowanie zaprawy w odpowiednio dobranym kolorze, ziarnie (do cegły i kamienia średnioziarnistego o ziarnie 0,5 mm). Wytworzenie warstwy szczepnej/kontaktowej dla zaprawy naprawczej umożliwi dodatek polimeru do wody zarobowej (prop. ok. 1:10).

Parametry techniczne preparatów:

- Mineralna zaprawa barwiona w masie, do uzupełniania ubytków cegły. Wytrzymałość na zginanie po 7 dniach ok. 4 N/mm², po 28 dniach ok. 5 N/mm². Wytrzymałość na ściskanie normalna > 13 N/mm², miękka > 8 N/mm². Moduł elastyczności Younga (DIN 1048) normalna ok. 11 kN/mm², miękka ok. 7 kN/mm². Dostępna w kilkunastu kolorach podstawowych, oraz 3 rozmiarach ziaren i wytrzymałości, zużycie: ok. 1,60 kg /litr wypełnianej przestrzeni

8. Spoinowanie

Rekonstrukcję fug przeprowadzić zaprawą opartą na wapnie trasowym, ziarnie 1 mm lub 2 mm, dopasowaną technicznie i kolorystycznie do zachowanej pierwotnej o. Kolor spoin i ich ziarno dobrać po oczyszczeniu elewacji. Oczyszczoną z zapraw cementowych i luźnych fragmentów spoinę należy wstępnie zmoczyć. Zaprawę do fugowania o konsystencji „wilgotnej ziemi”, wcisnąć dwuwarstwowo kielnią spoinówką, aby uzyskać zwartą strukturę. Przed związaniem zaprawy uformować kształt i fakturę spoiny.

Parametry techniczne preparatów:

- Trasowo-wapienno renowacyjna zaprawa spoinowa, porowatość ok. 30% obj. Szerokość spoin powinna mieścić się w granicach 8 - 30 mm. Zaprawa o wytrzymałości na ściskanie po 28 dobach > 5 N/mm² (M5). Dynamiczny moduł Younga po 28 dobach ≥ 5000 N/mm². Przepuszczalność pary wodnej (wartość tabelaryczna EN 1745): μ 15/35. Uziarnienie ok. 1 mm lub 2 mm. Kolor trasowo szary, zużycie: ok. 1,60 kg /l wypełnianej przestrzeni spoiny, średnio ok. 4 kg /m²

9. Dylatacje

Zamknięcie rys konstrukcyjnych, styków stolarki okiennej z tynkiem i wátkiem ceglanym, kamieniem wykonać poprzez wprowadzenie specjalnej, trwale elastycznej masy, aby przeprowadzić rysę w fugę dylatacyjną.

Parametry techniczne preparatów:

- Wstępnie odpylone podłoże zagruntować systemowym Primerem a szczelinę wypełnić trwale elastyczną masą dylatacyjną na bazie polimerów hybrydowych, zużycie: ok. 100 ml /mb przy spoinie o przekroju 1 cm²

10. Hydrofobizacja

Po związaniu zapraw naprawczych i spoin, detal z piaskowca i wátky ceglane na elewacji można zabezpieczyć w procesie hydrofobizacji bezbarwnym preparatem, zawierający alkiloalkoksylloksan w bezwonnym rozpuszczalniku organicznym.

Parametry techniczne preparatów:

- Impregnat małowcząsteczkowy alkiloalkoksylloksan, roztwór związków krzemooorganicznych w bezwonnym rozpuszczalniku benzynowym, o dużej zdolności penetracji. Bardzo dobra zdolność penetracji, odporność na UV i działanie czynników atmosferycznych. Zawartość substancji czynnej ok. 7 %, zużycie: ok. 0,80 l /m²

6.4 Zabezpieczenie i dekoracja metaloplastyki

Po mechanicznym usunięciu warstwy rdzy metodą strumieniowo-ścierną z elementów wykonanych z metalu i żelaza (drewna), dwukrotnie pomalować preparatem zabezpieczającym przed korozją / jednocześnie lakierem dekoracyjnym w wybranej kolorystyce. Aplikacja produktu pędzlem o miękkim włosiu. Czas schnięcia warstwy (zależny od warunków otoczenia) ok. 6 godzin.

Parametry techniczne preparatów:

- Podkład gruntujący, międzywarstwa i powłoka końcowa do zabezpieczania i dekoracji metali, żelaza, drewna i tworzyw sztucznych. Do zastosowań wewnętrznych i zewnętrznych. Ochrona antykorozyjna C3, zgodnie z normą DIN EN ISO 12944-6. Izoluje garbniki. Nie żółknie, nie ulega kredowaniu. Kolor biały lub odcienie specjalne. Powłoka ma wygląd jedwabiszcie matowy , zużycie: czyste metale żelazne: 3 x 100-120 ml /m².

7. Malowanie

Do wykonania końcowej powłoki zastosować krzemianową farbę wewnętrzną, otwartą kapilarnie i antypleśniową.

Na pozostawionych we wnętrzach nośnych tynkach nakładać farbę po odpowiednim oczyszczeniu tynków z powłok farb, szpachlówek gipsowych.

Parametry techniczne preparatów:

- Farba wewnętrzna o wysokiej przepuszczalności pary wodnej, aktywna kapilarnie. Antypleśniowa, poprzez wysoką alkaliczność. Nie zawiera rozpuszczalników i plastifikatorów, niskoemisyjna. Klasa odporności na ścieranie na mokro: 3 wg DIN EN 13300. Siła krycia: klasa 2 przy 7 m²/l. Przepuszczalność pary wodnej s_d< 0,01 m. Stopień połysku: głęboki mat, zużycie: ok. 0,15 l/m² na 1 warstwę

8. Podsumowanie

Zaproponowana technologia prac będzie uzupełniona o zabiegi i produkty konieczne do wykonania a ujawnione podczas dokładnych oględzin obiektu, postępu prac. Do prac proponuje się przyjęcie sprawdzonej na wielu zabytkowych obiektach technologii i materiałów służących hydroizolacji i renowacji, tworzących spójny system. Informacje dotyczące charakterystyki poszczególnych materiałów proponowanych w niniejszym opracowaniu, zawarte są w Instrukcjach Technicznych wybranego producenta.

9. 7Dokumentacja fotograficzna

Budynek Kasztelu

Fot. 1 Elewacja północno-zachodnia. Widoczne liczne ślady zawilgoceń i glonów, zacieków na murach i obróbce kamieniarskiej, ubytki tynku.

Fot. 2 Kamienny portal wejściowy z widocznymi zaciekami , śladami glonów oraz zawilgocenia w strefie cokołowej oraz wyższych partiach murów.

Fot. 3 Baszta w narożniku elewacji północno-wschodniej i północno-zachodniej, zauważalne ubytki tynku, liczne zacieki.

Fot. 4 Elewacja północno-wschodnia- ubytki tynku oraz liczne zawilgocenia murów.

Fot. 5 Elewacja północno-wschodnia, strefa attyki i gzymsów- zauważalne zawilgocenia powstałe w wyniku źle wykonanych obróbek blacharskich attyki z dekoracją sgraffitową i gzymsów; obróbki z patynującej blachy miedzianej powodują zacieki.

Fot. 6 Spękania i ubytki tynku na sterczynach. Przeprowadzony jakiś czas temu remont sterczyn został wykonany tylko w zakresie obróbek blacharskich bez odnowienia ich otynkowanych płaszczyzn. Widoczne zawilgocenia spowodowane źle wykonaną obróbką blacharską attyki i gzymsów. Prace w zakresie sgraffita prowadzone były w trakcie remontu elewacji w 2010 r.

Fot. 7 Attyka z fryzem sgraffitowym. Prace w zakresie sgraffita prowadzone były w trakcie remontu elewacji w 2010 r.

Fot. 8 Baszta na elewacji południowo-wschodniej z licznymi zaciekami, które powstały niewłaściwie wykonanymi obróbkami blacharskimi attyki i gzymsów.

Fot. 9 Zawilgocenie w strefie cokołowej, odspojenie tynku, brak obróbki blacharskiej.

Fot. 10 Baszta na elewacji północno-wschodniej z zaciekami na elewacji otynkowanej oraz elementach kamiennych wokół okien (niewłaściwie wykonana obróbka blacharska gzymsów oraz brak obróbki na gzymsie nadokiennym powodują zniszczenia na elewacji).

Fot. 11 Ubytki i zawilgocenia tynku w strefie cokołowej na elewacji południowo-wschodniej.

Fot. 12 Elewacja południowo- wschodnia z zaciekami spowodowanymi niewłaściwie wykonaną obróbką blacharską attyki i gzymsów.

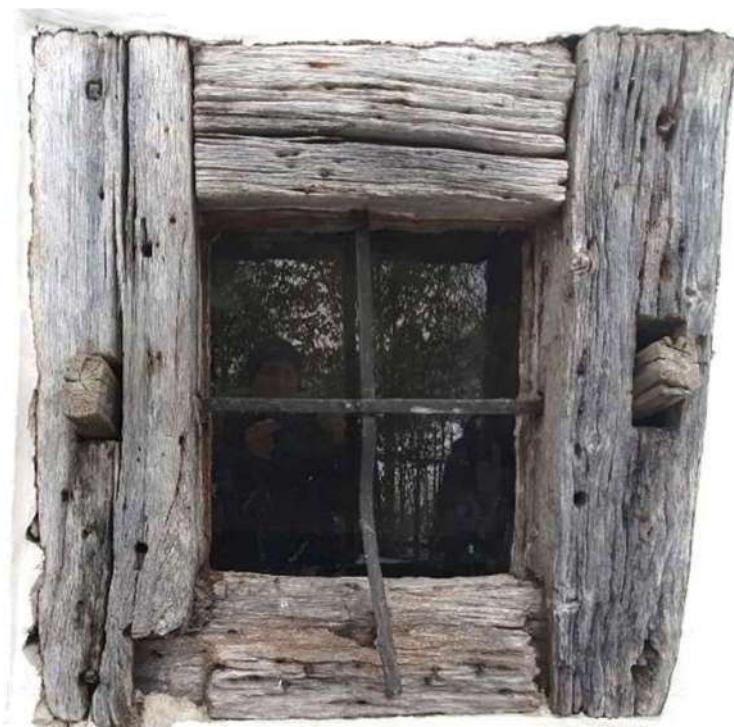
Fot. 13 Pęknięcia w tynku w strefie cokołowej oraz odsłonięta izolacja na ścianie elewacji południowo-wschodniej.

Fot. 14 Elewacja południowo-zachodnia, widoczne zawilgocenia i zacieki powstałe w wyniku niewłaściwie wykonanych obróbek blacharskich attyki i gzymsów.

Fot. 15 Zawilgocenia i ślady glonów w strefie cokołowej na elewacji południowo-zachodniej.

Fot. 16 Zabytkowa drewniana stolarka okienna na elewacji południowo-zachodniej do zachowania.

Fot. 17 Niewłaściwie wykonane obróbki blacharskie przy oknach oraz ich brak na gzymsie nadokiennym powodują powstawanie zacieków na elewacji.

Budynek Oficyny Dworskiej

Fot. 18 Elewacja południowo-zachodnia z widocznymi odspojeniami tynku w strefie cokołowej.

Fot. 19 Elewacja północno-zachodnia z widocznymi zawilgoczeniami i ubytkami tynku w strefie cokołowej.

Fot. 20 Elewacja północno-wschodnia, widoczne zawilgoczenia i ubytki tynku w strefie cokołowej.

Fot. 21 Wnętrze Oficyny- zabytkowe drzwi pozostawione jako świadek historii w formie dekoracji na ścianie szczytowej.

ZAŁĄCZNIK 2

POGRAM PRAC KONSERWATORSKICH PRZY POLICHROMII ŚCIENNEJ Z XVIII w. W DWÓCH ALKIERZACH KASZTELU W SZYMBARKU

Opracowanie

Marek Sawicki

Agnieszka Chojkowska-Sawicka

Kraków, marzec 2024 r.

1. SPIS TREŚCI

1.	Spis treści.....	1
2.	Karta identyfikacyjna zabytku i dokumentacji konserwatorskiej	2
3.	Cel i zakres prac.....	3
4.	Historia obiektu.....	4
5.	Opis inwentaryzacyjny obiektu	5
6.	Technika i technologia wykonania	10
7.	Stan zachowania i przyczyny zniszczeń	11
8.	Wnioski i założenia konserwatorskie.....	12
9.	Postępowanie konserwatorskie	13
15.	Spis fotografi.....	13
16.	Fotografie	

2. KARTA IDENTYFIKACYJNA ZABYTKU I DOKUMENTACJI KONSERWATORSKIEJ

Obiekt	Kasztel renesansowy w Szymbarku, alkierze płn.- zach. i pld.-zach. na poziomie I piętra
Adres	Szymbark, gmina Gorlice.
Wpis do rejestru zabytków	A-34 decyzja z dn. 03.11.1971 r., całość działki nr 1723/2 w strefie ochrony konserwatorskiej
Rodzaj obiektu	Polichromia ścienna figuralno-ornamentalna.
Czas powstania	Polichromia z pocz. XVIII w., rekonstrukcja z 2010 r.
Technika	Oryginał – fresk suchy na tynku wapienno-piaskowym Rekonstrukcja – tworzywa syntetyczne na tynku mineralnym
Właściciel	Muzeum Dworów Karwacjanów i Gładyszów w Gorlicach 38-300 Gorlice, ul. Wróblewskiego 10A
Zleceniodawca	LSPROJEKT PRACOWNIA ARCHITEKTONICZNA Sp. z o.o. sp. K. ul. Jana Mydlarskiego 19, 54-079 Wrocław, www.lsprojekt.pl, tel. 607 725 026
Autor opracowania	Pracownia Konserwacji Dzieł Sztuki i Zabytków KONSART Marek Sawicki, ul. Studencka 7A/6, 31-116 Kraków Współpraca – Agnieszka Chojkowska-Sawicka konsaw@poczta.onet.pl tel. 606 169 889

3. CEL I ZAKRES PRAC

Zaawansowany destruk, jakiemu uległa polichromia wraz tynkiem, wymaga prac naprawczych obejmujących całą strukturę murów, nie tylko warstw wykończeniowych. Stosowana w konserwacji malowideł technologia wymaga suchego podłoża. Problem namakania murów jest głównym planowanej rewitalizacji kasztelu. Wspomina się o tym, ponieważ działania konserwatorskie mogą być podjęte w dalszej fazie remontu budynku po unormowaniu stopnia zawilgocenia murów.

Prace zmierzać będą w kierunku przywrócenia dekoracji malarskiej pierwotnych walorów z czasu poprzedniej konserwacji.

Stosowane materiały i technologie muszą spełniać wymagania techniczne, normowe, estetyczne i użytkowe, posiadać stosowne atesty, aprobaty, certyfikaty zgodnie z obowiązującymi przepisami.

Wszystkie prace konserwatorskie powinny być wykonywane przez dyplomowanego konserwatora zabytków, a firma prowadząca remont posiadać praktykę i zezwolenia na prowadzenie prac przy obiektach zabytkowych.

Wymagana jest dokumentacja fotograficzna stanu zachowania obiektów przed, w trakcie i po konserwacji. Wszystkie etapy prac powinny być opisane zgodnie z obowiązującym schematem dokumentacji konserwatorskiej.

Działania dodatkowe, wynikłe w trakcie prac konserwatorskich a nie ujęte w niniejszym programie, powinny być rozstrzygnięte w wyniku komisji konserwatorskiej po uprzednim powiadomieniu Urzędu Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Krakowie, Delegatura w Nowym Sączu.

4. HISTORIA OBIEKTU

Siedziba rodu Gładyszów herbu Gryf, którzy władali okolicznymi ziemiami z nadania Kazimierza Wielkiego wzniesiona została po zniszczeniu w latach 1473-74 r. przez Macieja Korwina pierwotnego zamku obronnego.

Dwór na rzucie prostokąta z czterema narożnymi basztami alkierzowymi w trzeciej kondygnacji (piętro) nadwieszonymi na kamiennych kroksztynach powstał ok. 1530-50 r. w efekcie przebudowy późnogotyckiej wcześniejszej budowli. W 1585-90 r. przebudowany z dodaniem szkarp kamiennie-ceglanych w narożnikach budynku i na osi korpusu. W pocz. XVII w. nadbudowano attyki. W pocz. XVIII w. przebudowano wnętrza. Podzielono wówczas wielką salę na piętrze na dwa mniejsze pomieszczenia oraz wykonano nowy wystrój sztukatorsko-malarski, zachowany częściowo w alkierzach zachodnich.

W 1792 r. dobra szymbarskie nabył ksiądz Jan Bochniewicz, prof. UJ, który w 1802 r. podzielił dobra pomiędzy siostrę i siostrzeńców.

Po Gładyszach kolejnymi właścicielami Szymbarku byli: Stroińscy, Siedleccy, Bronikowscy, Rogoyscy, Sękiewiczze, Kuźniarscy.

Zaniedbany i opuszczony od pocz. XIX w. dwór używany był jako pomieszczenie gospodarcze, magazyn zboża i gorzelnia. Piętro było wówczas zrujnowane, alkierze nie posiadały sufitów. Jeszcze w latach międzywojennych na parterze znajdowały się kurniki i kuchnia.

Po 1946 r. kasztel został upaństwowiony. Szkarpy podpierające alkierze i mury korpusu zostały usunięte podczas prac zabezpieczających w latach 1949-51. W tym też czasie wyburzono zabudowę gospodarczą oraz XVIII wieczny dworek. Od lat 70 XX w. dwór stał się własnością muzeum w Nowym Sączu. Prace konserwatorskie prowadzono w latach 1979-90, 2007-10. Od stycznia 2011 r. kasztel jest oddziałem Muzeum Dworów Karwacjanów i Gładyszów w Gorlicach. Urządzono w nim Ośrodek Konferencyjno-Wystawienniczy „Kasztel w Szymbarku”.

Bibliografia.

Zabytki Sztuki w Polsce – Małopolska – praca zbiorowa, wyd. NID Warszawa 2016 r.

Program prac konserwatorskich przy polichromii ściennej z XVIII w. w dwóch alkierzach kasztelu w Szymbarku – opr. Agnieszka Chojkowska-Sawicka, Kraków 2010r.

5. OPIS INWENTARYZACYJNY OBIEKTU

Alkierz północny.

Pomieszczenie na rzucie prostokąta, z otworami okiennymi od wschodu, zachodu i północy. Wejście umiejscowione zostało w narożniku południowo-wschodnim. Otwory znajdują się w głębokich wnękach częściowo uskokowych. W południowej części ściany wschodniej znajduje się kominek o prostokątnym palenisku ujętym w profilowane obramienie z wysuniętym gzymsowym zwieńczeniem. Dwie trzecie ściany południowej zajmuje szeroka wnęka zamknięta łukiem odcinkowym w której znajduje się węższa wnęka zamknięta również odcinkowo, z drewnianym parapetem przy posadzce, otwór kloaczny i okienko. Pomieszczenie przykryte jest stropem z profilowaną fasetą. Dekoracja malarska obejmuje całą powierzchnię ścian i gładzi. Oprócz czysto ornamentalnych partii znajdują się tu również kompozycje figuralne. Projekt polichromii sali przeznaczał górę ścian do wysokości otworów architektonicznych na fryz o tematyce batalistycznej. Dół ścian obiegał niski cokół. Pozostałą powierzchnię ścian i gładzi pokrywała marmoryzacja. Wnęki zyskały dodatkowe zdobienie w postaci płycin z dekoracją roślinną.

Ornamenty malowane były monochromatycznie dla stworzenia iluzji płaskorzeźb.

Wszystkie otwory architektoniczne po obu stronach krawędzi podkreślają szerokie ugrówne pasy okonturowane na brązowoczerwono. Na ścianach rozróżnić można dwa rodzaje „marmurów”. Jedna marmoryzacja jest kontrastowa i graficzna czerwona i biała, druga „spokojniejsza” czerwona i ugrówna. Tworzą pionowe panele, różnej szerokości, konturowane brązowoczerwonymi paseczkami. Glify i podniebia wnęk okiennych pokryte są malowaną marmoryzacją czerwoną i białą, na której tle znajdują się prostokątne rombówce płyciny koloru czerwonego z dekoracją roślinną. Płyciny glifów mają wycięte ćwierćkolistości narożniki. Na płycinach glifów znajduje się dekoracja w formie pękatego wazonu z bukietem kwiatów. Uchwyty wazonów w formie wolutowych esownic dekorowanych liściem akantu. W wewnętrznej płycinie podniebia otworu w ścianie wschodniej znajduje się dekoracja w formie skrzyżowanych liści palmy, przewiązanych wstęgą, natomiast płycina podniebia zewnętrznego wypełnia wić akantowa. Ornamenty modelowane są szarościami i bielą dla nadania im plastyczności. Profilowaną fasetę pokrywa marmoryzacja w kolorach czerwonym, jasnoczerwonym, szarym, błękitnym.

Na ścianie wsch., nad kominkiem namalowano żołnierza rzymskiego. Przedstawieniu nadano formę oddzielnego obrazu oprawionego w profilowaną, marmoryzowaną ramę (prostokąt zamknięty łukiem nadwieszonym). Postać w ujęciu *en trois quarts*. Mężczyzna klęczy na prawym kolanie, spogląda w dół. W prawej, ugiętej ręce trzyma krótki miecz głownią do góry, lewą opuszczoną wspiera na okrągłej tarczy. Żołnierz odziany jest w niebieską tunikę i zbroję torsową. Głowę chroni hełm z grzebieniem z czerwonych piór, stopy ma białe. Kolorystyka obrazu ciemna – dominują odcienie szarości i brązów.

Fryz.

Pierwotnie kompozycja figuralna obiegała całe wnętrze, obecnie brak malowidła na ścianie zach. Tematem jest obóz wojskowy i panoplia na tle rozległego pejzażu.

Na ścianie półn. Na pierwszym planie z lewej strony stoi duży czerwony namiot, w centrum – wędrowiec, z prawej wyładowany wóz zaprzężony w parę siwków. Na drugim, odległym planie, słabo rysuje się sylweta miasta u podnóża kopulastych gór. W kolorystyce malowidła dominuje barwa ugrowa, białoszara z akcentami brązowoczerwonymi, szarymi. Na ścianie wsch. z lewej strony nad płaskim pustym krajobrazem z czerwono-brązowym pierwszym planem i ugrowym dalszym góruje błękitne niebo z jasnoczerwonymi pasami chmur. Z prawej strony ściany, na drugim planie trzy niebieskie namioty rozbite na błoni pod murami miasta. Widoczne czerwone dachy i strzeliste białe wieże. Na pierwszym planie przedstawiony jest idący żołnierz rzymski. W lewej ręce trzyma włócznię, prawą zasłania się okrągłą tarczą. Na głowie ma hełm, na nogach pełne buty. Postać spowija czerwony długi płaszcz. Uzbrojenie w kolorze szarym i brązowym. Dalej, po prawej stronie całą powierzchnię ściany zajmują panoplia. Na motyw składają się krzyżujące się: broń drzewcowa i sztandar, pośrodku pancerz i hełm. Z lewej strony armata, niżej tarcze, kotły, bęben. W kolorystyce wyróżniają się barwy brązowa, szara, ugrowa.

Alkierz południowy.

Pomieszczenie na rzucie kwadratu, z otworami okiennymi w ścianie południowej i zachodniej, otworem wejściowym w narożniku północno-wschodnim, wnęką ustępową w ścianie północnej i kominkiem oraz wnęką w ścianie wschodniej. Kominek z prostokątnym otworem paleniskowym, o kamiennych, prostych węgarach i nadprożu oraz profilowanym, gzymsowym zwieńczeniu. Sala nakryta jest stropem.

Malowidło zachowane jest fragmentarycznie. Przypuszcza się, że układ dekoracji malarzkiej powielał schemat zastosowany w alkierzu pñ. Górna strefa ścian mniej więcej do wysokości otworów architektonicznych przeznaczona była na fryz, na którym przedstawiono epicką opowieść (na podstawie utrzymanego fragmentu). Dół ścian obiegał cokół. Tematyka malowideł na pozostałej powierzchni ścian zależała od rozmieszczenia wnęk architektonicznych. Nieduże płaszczyzny przewidziane były dla paneli wypełnionych ornamentami. Duże powierzchnie ozdobione były kompozycjami figuralnymi. Wnęki zdobiły płyciny z wzorami roślinnymi. Motywy zdobnicze malowano monochromatycznie dla stworzenia iluzji dekoracji sztukatorskich.

Krawędzie wnęk podkreślają gładkie ugrówne pasy wykończone brązowymi konturami. Glify i podniebie jednej wnęki dekorują prostokątne płyciny o wyciętych ćwierćkoliście narożnikach. Tło płycin jest jasnoczerwone, na nim namalowano en grisaille bukiety róż wiszące na wstędze zawiązanej w kokardę, kwiatami w dół. Pod prostokątną płyciną dekoracją roślinną umieszczone są mniejsze, kwadratowe również z wyciętymi narożnikami ale bez dekoracji. W podniebiu znajduje się ornament z bujnych liści akantu, w układzie symetrycznym, malowany en grisaille.

Boki nisz okiennych ramują pionowe pasy – bordiury o jasnoczerwonym tle z dekoracją en grisaille w formie ornamentu wstęgowo-cęgowego z towarzyszącymi motywami liści akantu, rozet, róż, kampanuli.

W strefie fryzu, na ścianie wsch. utrzymał się mały fragment kompozycji. Przedstawia konny orszak składający się z czterech królów i dwóch zbrojnych z włóczniami. Figurki są niewielkie, malowane szarościami i brązami na dużej plamie żółtego tła.

Na dwóch ścianach łączących się w pñ. narożu namalowana jest duża kompozycja alegoryczna o nierozpoznanym sensie. Scena przedstawiona jest w pejzażu.

Z prawej strony obrazu siedzi prawdopodobnie młody mężczyzna w białej tunice i błękitnym kaftanie z orderem złotego runa. Tunika ma wąskie rękawy i długą, fałdowaną spódnicę. Kaftan jest bez rękawów, obcisły. Głowa w ujęciu en trois quarts zwraca się w lewą stronę. Postać ma dłuższe włosy falowane i twarz bez zarostu. W prawej ręce trzyma berło. Na kolanach leży nieokreślony przedmiot w ugrowym kolorze (korona?). Postać ma gołe stopy, prawą wspiera na czerwonym sześcianie. Obok, na ziemi, zgromadzone są różne przedmioty ukazane jedne nad drugimi. U stóp postaci leżą trzy księgi w zielonej i niebieskiej okładce, nad nimi 5 białych, dużych krążków o czerwonych obwódkach. Następnie leży pudełko i wiola modelowane czerwienią. Dalej stoi otwarty czerwony kufer o złotym wnętrzu wypełniony kosztownościami, jeden z łańcuchów wisi na brzegu. Na otwartym wieku siedzi błękitny paw z rozłożonym białym ogonem w niebieskie plamki. Na sąsiedniej ścianie leżą na ziemi duże kule: błękitna i żółta z czerwonymi obręczami, obok stoi szara, walcowata forma.

Tło za wszystkimi przedmiotami modelowane jest jasnymi odcieniami ugrów i brązów.

Kule leżą u podnóża wzniesienia na którym stoi murowana, okazała budowla ukazana we fragmencie. Spadzisty dach kryty czerwoną karpiówką nakrywa tynkowane mury dekorowane gzymsami i boniami. W tle ukazany jest krajobraz malowany zielenią i brązami. Na najdalszym planie rozciąga się morze z żaglowcami. Górną część malowidła wypełnia błękitne niebo z jasnoczerwonymi pasami chmur.

Podsumowanie.

Motywy zdobnicze wykorzystane w polichromii takie jak ornament wstęgowo-cęgowy, wić akantu, wazony, bukiety kwiatów malowane były monochromatycznie, światłocieniowo dla stworzenia iluzji sztukaterii.

Marmoryzacji nadano jaskrawa barwę. W kompozycjach figuralnych zwraca uwagę brak proporcji i zachowania właściwej skali w obrębie jednego obrazu, nieliczenie się z zasadami perspektywy, pewna nieporadność, naiwność rysunkowa i malarska. Malowidło w ocenie poziomu artystycznego przedstawia styl prowincjonalny.

Polichromia powstała prawdopodobnie w poł. XVIII w. chociaż projekt wystroju malarskiego wnętrza oraz stylistyka ornamentów bardziej odpowiadają początkowi XVIII w.

6. TECHNIKA I TECHNOLOGIA WYKONANIA

Warstwy oryginalne

Wątek ścian – mieszany: cegła i kamień łamany (piaskowiec) na zaprawie wapienno-piaskowej.

Wyprawa ścian i sztukaterie – zaprawa wapienno-piaskowa.

Warstwy malarskie – pobiała wapienna, polichromia wapienna, w której użyto następujące pigmenty: biel wapienną, ochrę żółtą, ochrę czerwoną, smaltę, zieleń miedziową i czerń roślinną¹.

¹ Na podstawie wyników analizy chemicznej pigmentów zamieszczonej w aneksie dokumentacji A. Chojkowskiej-Sawickiej pt. „Program prac konserwatorskich przy polichromii ściennej z XVIII w. w dwóch alkierzach kasztelu w Szymbarku”, Kraków 06.2010 r.

7. STAN ZACHOWANIA I PRZYCZYNY ZNISZCZEŃ

W obu alkierzach doszło do uszkodzenia polichromii w różnym stopniu zależnie od lokalizacji i przyczyn.

Zniszczenia o dużej skali objawiające się plamami po zalaniu, rozwarstwieniem, kruszeniem, zasoleniem i ubytkami tynku, osypywaniem i ubytkami malowidła występują lokalnie na powierzchni gładów okiennych i ścian w najbliższym sąsiedztwie otworów okiennych. Największe zniszczenia widoczne są na nadprożach i dolnej części gładów okiennych.

Główną przyczyną zaistniałych zmian jest woda opadowa przedostająca się do wnętrza pomieszczeń. Na źródło części zamakań wskazuje się nieprawidłowo wykonane obróbki blacharskie. Alkierze nie mają też systemu grzewczego i klimatyzacyjnego oraz żadnego typu wentylacji, skutkiem czego panujący mikroklimat cechuje wysoka wilgotność powietrza i utrzymujące się zawilgocenie części murów.

Zaistniałe warunki sprzyjają rozwojowi mikroflory i grzybów oraz negatywnie wpływają na trwałość warstwy malarskiej (uszkodzenie w postaci „pudrowania”).

Filtracja wody przez porowaty materiał, jakim jest cegła i tynk, powoduje mikro-pęknięcia, wypłukuje zawarte w nim sole i wynosi je na powierzchnię. Sole gromadzące się pod powierzchnią tynku i w sprzyjających warunkach krystalizują. Procesowi temu towarzyszą duże naprężenia skutkiem czego materiał budowlany rozwarstwia się i kruszeje. Niektóre związki chemiczne dodatkowo powodują przebarwienia.

Upływ czasu i użytkowanie pomieszczeń odpowiadają za pozostałe zniszczenia w postaci drobnych ubytków, przetarć i zarysowań warstwy malarskiej, lekkiego zabrudzenia ścian, drobnych utraczeń tynku.

8. WNIOSKI I ZAŁOŻENIA KONSERWATORSKIE

Rozpoczęcie konserwacji i restauracji tynków i polichromii w alkierzach może nastąpić pod pewnymi warunkami. Pierwszym jest usunięcie przyczyn zalewania murów a drugim pełne osuszenie ścian. Tylko suche podłoże daje zabiegom naprawczym gwarancję trwałości i skuteczności.

Głównym założeniem towarzyszącym pracom konserwatorskim będzie zabezpieczenie obiektów przed postępującą destrukcją oraz przywrócenie im wcześniejszych wartości estetycznych nadanych przez poprzednich restauratorów.

Prace zaleca się rozpocząć od przeglądu uszkodzonych tynków. Narzuty o wysokim stopniu rozpadu (w całości rozkruszone) najlepiej usunąć w całości, do podłoża, oczyścić cegły i podkuć spoiny do głębokości 2-3 cm. Tynki zabytkowe, słabo uszkodzone, zaleca się impregnować związkami krzemianowymi. Zniszczone tynki wtórne, z czasu ostatniej konserwacji, można usunąć w całości do wątku muru; dalsze postępowanie j.w.

Przewiduje się też, że pewne partie narzutów uległy odwarstwieniu i wymagać będą iniekcji zaczynami z wapnem hydraulicznym.

W szczególnych wypadkach (jakimi są oryginalne warstwy) można przeprowadzić odsolenie tynku metodą swobodnej migracji soli do rozszerzonego środowiska. Zabieg tylko częściowo jest skuteczny. Istnieje też ryzyko powstania plam przebarwień.

Warstwa malarska po ostrożnym oczyszczeniu z lotnych zanieczyszczeń, zostanie utrwalona w całości zasięgu lub miejscowo zależnie od stopnia uszkodzenia. Złuszczenia oryginalnego malowidła wymagają konsolidacji iniekcjami lepiszczem z dyspersji tworzyw sztucznych.

W przypadku obszarów wykazujących obecność grzybów pleśniowych wymagana jest dezynfekcja środkiem grzybobójczym bezpiecznym dla malowidła.

Zaleca się także dezynfekcję odsłoniętych wątków ścian. Powierzchnie gładko malowane, pozbawione dekoracji malarskich, wymagają oczyszczenia z zabrudzeń oraz łuszczącej się powłoki farby i kruszejącego tynku.

Zakres kolejnych prac obejmie uzupełnienie ubytków tynku. Dla miejsc z odsłoniętym wátkiem konieczne jest zastosowanie tynku renowacyjnego absorbującego szkodliwe sole. Ubytki w miejscach niezasolonych można uzupełnić zaprawą gotową, wapienną lub sporządzoną z wapna i piasku o odpowiedniej granulacji. Dla ubytków w typie wżerów zaleca się szpachlę akrylową.

Etap prac przy wystroju malarskim podzielony będzie na dwa zadania. Pierwsze obejmie malowanie powierzchni bez dekoracji malarskich gotową farbą do wnętrz w kolorze wybranym w poprzedniej konserwacji („stara biel”).

Drugie zadanie skupi się na uzupełnieniu ubytków warstwy malarskiej w sposób naśladowczy do stylu, formy i technologii przyjętych przez poprzedników.

9. POSTĘPOWANIE KONSERWATORSKIE

1. Wyznaczenie tynków przeznaczonych do skucia.
2. Mechaniczne usunięcie osłabionych tynków do wátku muru, podkucie spoin do głębokości 2-3 cm.
3. Wzmocnienie słabego muru ceglanego preparatem krzemianowym i zdezynfekowanie.
4. Impregnacja sypkiego tynku preparatem krzemianowym metodą kilkukrotnego powlekania.
5. Wykonanie odsoleń za pomocą kompresów (w razie potrzeby).
6. Zdezynfekowanie polichromii środkiem rozpuszczonym w etanolu przez rozpylenie (w razie potrzeby).

7. Oczyszczenie powierzchni malarskiej z kurzu i powierzchniowych zabrudzeń.
 8. Utrwalenie malowidła 3% prepratatem z roztworem żywicy akrylowej
 9. Zespoleńie odspojonego i rozwarstwowanego tynku iniekcjami z zaczynu mineralnego oraz dyspersji żywicy akrylowej.
 10. Podklejenie łuszczącej się warstwy malarskiej 5–7% dyspersją żywicy akrylowej.
 11. Uzupełnienie ubytków tynku w miejscach zasolonych zaprawami renowacyjnymi
 - a. Zaprawa szczepna
 - b. Tynk gromadzący sole
 - c. Gładź mineralna
 12. Uzupełnienie ubytków tynku w miejscach niezasolonych
 - a. Zaprawa szczepna
 - b. Tynk wapienno-cementowy
 - c. Gładź mineralna .

Do uzupełnień ubytków można także użyć zaprawy wapienno-piaskowej z niewielkim dodatkiem białego cementu. Nowo położonym tynkom należy nadać właściwą otoczeniu fakturę powierzchni i nierówności płaszczyzny.
 13. Uzupełnianie płytkich małopowierzchniowych ubytków tynku kitem akrylowym.
 14. Pokrycie uzupełnień ubytków tynku pobiałą wapienną.
 15. Uzupełnienie ubytków warstwy malarskiej metodą naśladowczą, farbami sporządzonymi z żywicy akrylowej i pigmentów historycznej palety freskowej.
 16. Pomalowanie sufitu i ścian niedekorowanych malarsko farbą do wnętrz w kolorze „bieli pałacowej”.
-

Fot. 1. Kasztel w Szymbarku. I p. alkierz pñ.-zach.,
ściana wsch., polichromia XVIII w. , widoczne
ubytki tynku na krawędziach.

Fot. M. Sawicki 2024 r.

Fot. 2. Kasztel w Szymbarku. I p. alkierz pn.-zach.,
ściana wsch., polichromia XVIII w. , widoczne
ubytki tynku na krawędziach, powierzchniowe
zabrudzenia.

Fot. M. Sawicki 2024 r.

Fot. 3. Kasztel w Szymbarku. I p. alkierz pñ.-zach., ściana wsch., polichromia XVIII w. , fragment, widoczny duży ubytek naroża.

Fot. M. Sawicki 2024 r.

Fot. 4. Kasztel w Szymbarku. I p. alkierz pn.-zach., ściana wsch., polichromia XVIII w. , fragment, widoczny duży ubytek naroża.

Fot. M. Sawicki 2024 r.

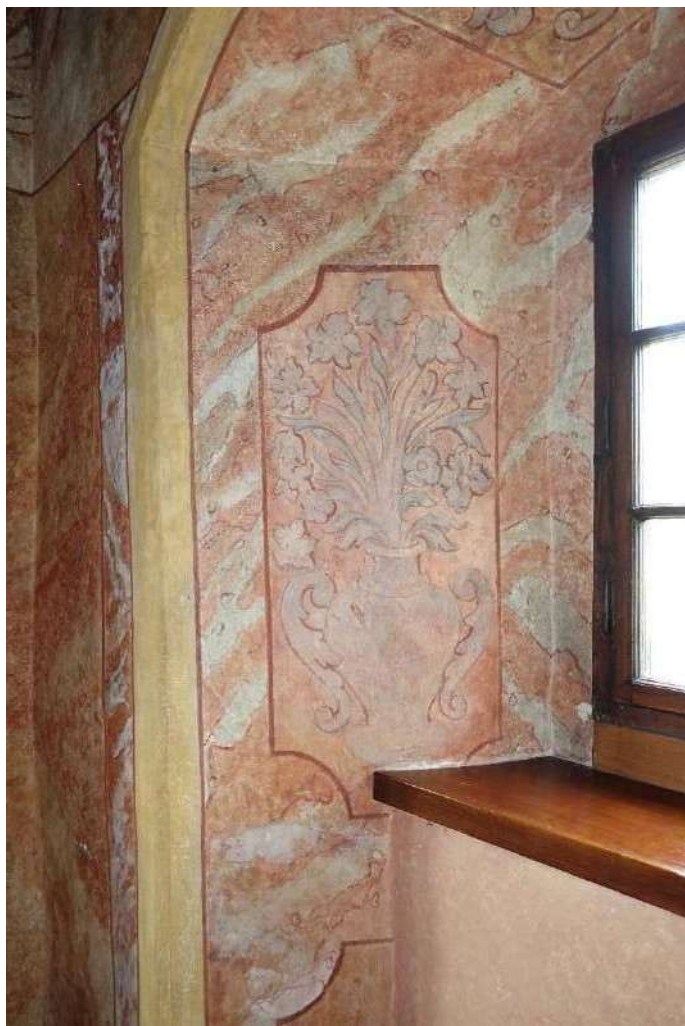
Fot. 5. Kasztel w Szymbarku. I p. alkierz płn.-zach., ściana płn., polichromia XVIII w., widoczne ubytki malowidła przy posadzce i nad parapetem.

Fot. M. Sawicki 2024 r.

Fot. 6. Kasztel w Szymbarku. I p. alkierz płn.-zach., ściana płn., polichromia XVIII w., widoczne ubytki i przetarcia malowidła.

Fot. M. Sawicki 2024 r.

Fot. 7. Kasztel w Szymbarku. I p. alkierz płn.-zach.,
ściana płn., glif okienny, polichromia XVIII w.,
fragment, widoczne uszkodzenia przy parapecie.

Fot. M. Sawicki 2024 r.

Fot. 8. Kasztel w Szymbarku. I p. alkierz płn.-zach.,
ściana płn., glif okienny, polichromia XVIII w.,
fragment, widoczne powierzchniowe zabrudzenia.

Fot. M. Sawicki 2024 r.

Fot. 9. Kasztel w Szymbarku. I p. alkierz płn.-zach., ściana płn., nadproże glifu okiennego, polichromia XVIII w., fragment, widoczne ubytki malowidła i powierzchniowe zabrudzenia.

Fot. M. Sawicki 2024 r.

Fot. 10. Kasztel w Szymbarku. I p. alkierz płn.-zach., ściana płn., polichromia XVIII w., fragment, widoczny ubytek tynku i przetarcia malowidła.

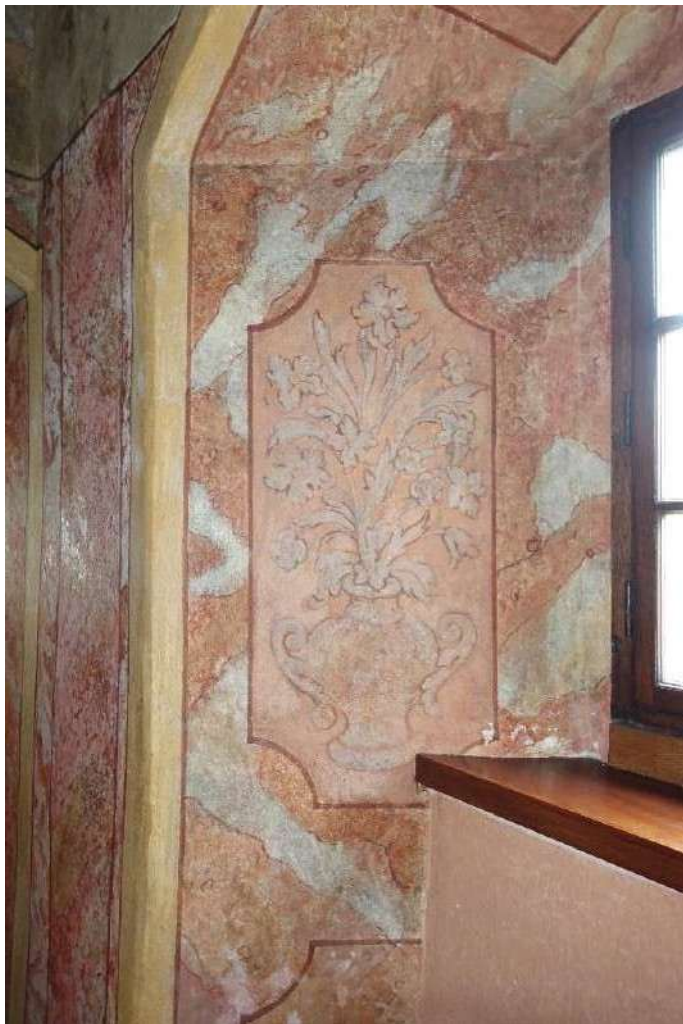
Fot. M. Sawicki 2024 r.

Fot. 11. Kasztel w Szymbarku. I p. alkierz płn.-zach., ściana zach., polichromia XVIII w., widoczne ubytki malowidła nad parapetem i posadzką, zaplamienia powierzchni.
Fot. M. Sawicki 2024 r.

Fot. 12. Kasztel w Szymbarku. I p. alkierz płn.-zach., ściana zach., polichromia XVIII w., widoczne powierzchniowe zabrudzenia.
Fot. M. Sawicki 2024 r.

Fot. 13. Kasztel w Szymbarku. I p. alkierz ściana płn.-zach., ściana zach., glif okienny, polichromia XVIII w., fragment, widoczne ubytki malowidła przy parapecie, zaplamienie malowidła.
Fot. M. Sawicki 2024 r.

Fot. 14. Kasztel w Szymbarku. I p. alkierz, ściana płn.-zach., ściana zach., glif okienny, polichromia XVIII w., fragment, widoczne ubytki malowidła i powierzchniowe zabrudzenia.
Fot. M. Sawicki 2024 r.

Fot. 15. Kasztel w Szymbarku. I p. alkierz płn.-zach., ściana zach., glif okienny, polichromia XVIII w., fragment, widoczne ubytki malowidła.

Fot. M. Sawicki 2024 r.

Fot. 16. Kasztel w Szymbarku. I p. alkierz płn.-zach., ściana zach., glif okienny, polichromia XVIII w., fragment, widoczne ubytki malowidła.

Fot. M. Sawicki 2024 r.

Fot. 17. Kasztel w Szymbarku. I p. alkierz pñ.-zach., ściana zach., gñif okienny, polichromia XVIII w., fragment, widoczne ubytki malowidła i tynku.

Fot. M. Sawicki 2024 r.

Fot. 18. Kasztel w Szymbarku. I p. alkierz pñ.-zach., ściana pñd., polichromia XVIII w., widoczne ubytki nad posadzką.

Fot. M. Sawicki 2024 r.

Fot. 19. Kasztel w Szymbarku. I p. alkierz półn.-zach.,
ściana połd., polichromia XVIII w.

Fot. M. Sawicki 2024 r.

Fot. 20. Kasztel w Szymbarku. I p. alkierz półn.-zach.,
naroże połd.-zach., polichromia XVIII w.,
widoczne ubytki malowidła nad posadzką
i zaplamienia.

Fot. M. Sawicki 2024 r.

Fot. 21. Kasztel w Szymbarku. I p. alkierz płn.-zach., naroże pld.-wsch., polichromia XVIII w., fragment, widoczne zaplamienia i przetarcia, malowidła nad kominkiem.
Fot. M. Sawicki 2024 r.

Fot. 22. Kasztel w Szymbarku. I p. alkierz płn.-zach., naroże pld., polichromia XVIII w., fragment, widoczne przetarcia i ubytki malowidła.

Fot. M. Sawicki 2024 r.

Fot. 23. Kasztel w Szymbarku. I p. alkierz pld.-zach.,
ściana wsch., polichromia XVIII w.,
Fot. M. Sawicki 2024 r.

Fot. 24. Kasztel w Szymbarku. I p. alkierz pld.-zach.,
naroże pld.- wsch., polichromia XVIII w., fragment,
widoczne przetarcia i zacieki.
Fot. M. Sawicki 2024 r.

Fot. 25. Kasztel w Szymbarku. I p. alkierz pld.-zach., ściana wsch., polichromia XVIII w., fragment, widoczne powierzchniowe zabrudzenia.

Fot. M. Sawicki 2024 r.

Fot. 26. Kasztel w Szymbarku. I p. alkierz pld.-zach., ściana wsch., polichromia XVIII w., fragment, widoczne przetarcia malowidła.

Fot. M. Sawicki 2024 r.

Fot. 27. Kasztel w Szymbarku. I p. alkierz płd.-zach., ściana wsch., polichromia XVIII w., widoczne nad oknem zacieki i uszkodzenie tynku.

Fot. M. Sawicki 2024 r.

Fot. 28. Kasztel w Szymbarku. I p. alkierz płd.-zach., ściana płd., glif okienny, polichromia XVIII w., fragment, widoczne przetarcia malowidła i plamy zacieków.

Fot. M. Sawicki 2024 r.

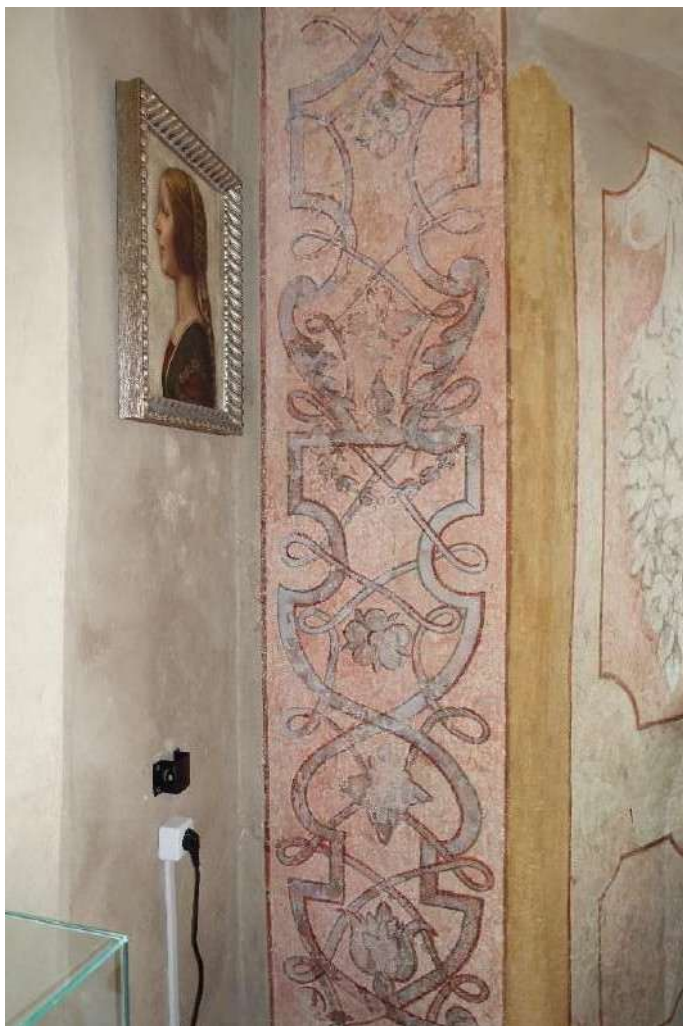
Fot. 29. Kasztel w Szymbarku. I p. alkierz pld.-zach., ściana pld., glif okienny, polichromia XVIII w., fragment, widoczne przetarcia malowidła, plamy zacieków i uszkodzenia tynku.

Fot. M. Sawicki 2024 r.

Fot. 30. Kasztel w Szymbarku. I p. alkierz pld.-zach., naroże pld.- zach., polichromia XVIII w., fragment, widoczne zacieki i uszkodzenia tynku wokół okna, zabrudzenia powierzchni ścian. uszkodzenia tynku.

Fot. M. Sawicki 2024 r.

Fot. 31. Kasztel w Szymbarku. I p. alkierz płd.-zach., ścian zach., polichromia XVIII w., fragment, widoczne powierzchniowe zabrudzenia i przetarcia powierzchni ścian. uszkodzenia tynku.

Fot. M. Sawicki 2024 r.

Fot. 32. Kasztel w Szymbarku. I p. alkierz płd.-zach., ścian zach., glif okienny, polichromia XVIII w., fragment, widoczne plamy zacieków i uszkodzenia tynku, przetarcia malowidła.

Fot. M. Sawicki 2024 r.

Fot. 33. Kasztel w Szymbarku. I p. alkierz pld.-zach., ścian zach., glif okienny, polichromia XVIII w., fragment, widoczne przetarcia malowidła, plamy zacieków i uszkodzenia tynku.

Fot. M. Sawicki 2024 r.

Fot. 34. Kasztel w Szymbarku. I p. alkierz pld.-zach., ścian zach., nadproże glifu okiennego, polichromia XVIII w., fragment, widoczne plamy zacieków i uszkodzenia tynku.

Fot. M. Sawicki 2024 r.

Fot. 35. Kasztel w Szymbarku. I p. alkierz pld.-zach.,
ściana pñ., polichromia XVIII w.
Fot. M. Sawicki 2024 r.

Fot. 36. Kasztel w Szymbarku. I p. alkierz pld.-zach.,
ściana zach., polichromia XVIII w.
Fot. M. Sawicki 2024 r.

Fot. 37. Kasztel w Szymbarku. I p. alkierz pld.-zach.,
ściana zach., polichromia XVIII w., fragment,
widoczny ubytek malowidła.

Fot. M. Sawicki 2024 r.

Fot. 38. Kasztel w Szymbarku. I p. alkierz pld.-zach., ściana płn., fragment, widoczne ubytki
tynku.

Fot. M. Sawicki 2024 r.